

УДК 336.71

Бочарова А.С.
аспірант*Харківського національного економічного університету
імені Семена Кузнеця*

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФУНКЦІОНУВАННЯ БАНКІВСЬКОГО СЕКТОРУ НАЦІОНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА

Метою статті є розгляд теоретичних аспектів функціонування банківського сектору через з'ясування головних ознак, умов функціонування, принципів та причин формування його структурних елементів, що впливають на ефективність функціонування банківського сектору національного господарства. Виділено роль принципів формування ефективною структури банківського сектору у його функціонуванні. Визначено соціально-економічну ефективність банківської системи.

Ключові слова: банківський сектор, національне господарство, ефективність функціонування банківського сектору, соціально-економічна ефективність, риси банківської системи, принципи функціонування.

Bocharova A.S. ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ БАНКОВСКОГО СЕКТОРА НАЦИОНАЛЬНОГО ХОЗЯЙСТВА

Целью статьи является рассмотрение теоретических аспектов функционирования банковского сектора через выяснение главных признаков, условий функционирования, принципов и причин формирования его структурных элементов, влияющих на эффективность функционирования банковского сектора национального хозяйства. Выделена роль принципов формирования эффективной структуры банковского сектора в его функционировании. Определена социально-экономическая эффективность банковской системы.

Ключевые слова: банковский сектор, национальное хозяйство, эффективность функционирования банковского сектора, социально-экономическая эффективность, черты банковской системы, принципы функционирования.

Bocharov A.S. THEORETICAL ASPECTS OF THE BANKING SECTOR OF NATIONAL ECONOMY

The aim of the article is to review the theoretical aspects of operation of the banking sector through the clarification of the main features, operating conditions, principles and reasons for the formation of its structural elements, affecting the efficiency of the banking sector of national economy. The role of principles of the formation of an effective structure of the banking sector in its functioning was highlighted. Socio-economic efficiency of the banking system was defined.

Keywords: banking sector, national economy, the efficiency of the banking sector, socio-economic effectiveness, features of the banking system, principles of functioning.

Постановка проблеми. Створення в Україні ефективного національного господарства потребує формування рціонально організованої банківської системи, яка повинна ґрунтуватися на сучасних теоретичних і методичних засадах функціонування ринкової економіки. Дослідження закономірностей розвитку банківського сектору і його структури є особливо актуальним і потрібним. У системі фінансового ринку банки відіграють роль основних носіїв та організаторів грошово-кредитних відносин. Розвинений та надійний банківський сектор є необхідною умовою для розвитку національної економіки країни, а саме для суб'єктів господарювання та державного бюджету й відіграє важливу роль у стабілізації економіки. На сьогоднішній час рівновага у банківському сектору залежить від стану конкуренції, оскільки на етапі розвитку ринкових відносин в Україні відбувається становлення конкурентних засад, що потребує підвищення конкурентоспроможності банківського сектору. Організація і функціонування банківського сектору в сучасних умовах має якісно новий характер взаємодії складових елементів, що спонукає до комплексного аналізу і розкриття сутності банківського сектору та особливостей його структури в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченню ефективності діяльності банківського сектору України присвятили свої праці такі зарубіжні вчені, як Д. Григорян та В. Маноле [13], О. Мертенс та Дж. Ургі [14], Л. Кий й І. Айзік [15]. Теоретичні і практичні аспекти функціонування та розвитку банківського сектору України було досліджено такими вітчизняними науковцями та практиками, як В.М. Геєць [1], І.І. Д'яконова [3], В.В. Кова-

ленко [7], Н.М. Внукова [5], О. Васюренко [4] та ін. Результати даних наукових досліджень забезпечили вагомий внесок в розробку механізму функціонування вітчизняної банківської системи. Разом з тим, питання ефективного функціонування банківського сектору національного господарства залишаються недостатньо дослідженими та обумовлюють необхідність подальшого реформування в напрямку забезпечення його стабільності як здатності протистояти внутрішнім і зовнішнім факторам, та формування механізму використання потенціалу банківської системи для позитивних зрушень в економіці.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Розглянути теоретичні аспекти функціонування банківського сектору через з'ясування головних ознак, умов функціонування, принципів та причин формування його структурних елементів, що впливають на ефективність функціонування банківського сектору національного господарства, а також визначення соціально-економічної ефективності банківської системи.

Виклад основного матеріалу дослідження. Стійкий розвиток банківського сектору економіки відіграє важливу роль у відтворювальній структурі економіки, тому що за допомогою банківської діяльності організовується рух та перерозподіл грошових і капітальних ресурсів. У той же час, аналіз фінансових потоків, як банківської системи в цілому, так і окремих банків зокрема, є однією із складових побудови адекватної системи економічної безпеки будь-якого суб'єкта господарювання, діючого в ринковій економіці [9, с. 48].

На нашу думку, національне господарство є єдиною економічною системою, а банківський сектор –

підсистемою національного господарства. Як і кожна система, банківський сектор складається з елементів, що знаходяться у тісному взаємозв'язку та взаємодіють між собою. Водночас банківська система є залежною від ознак, умов функціонування, принципів та причин формування цих елементів. Тому в подальшому аналізі поняття «банківський сектор» та «банківська система» будуть розглядатися як синонімічні.

На думку І.І. Д'яконої, діяльність банківської системи як підсистеми національної економіки підпорядкована цілям економічної політики держави і полягає в стимулюванні оптимальних темпів господарського розвитку шляхом надання економіці країни специфічного товару – грошей [3, с. 185].

Банківський сектор – це сукупність банківських установ, які діють в рамках законодавства країни та в процесі взаємодії банків і зовнішнього банківського середовища (зовнішня взаємодія), а також окремих банківських установ між собою як елементами цілісної системи (внутрішня взаємодія) породжують багаторівневу економічну структуру.

Порівнюючи банківську систему з іншими, В.В. Коваленко, О.Г. Коренева, К.Ф. Черкашина, О.В. Крухмаль виділяють спільні риси для усіх систем, що підтверджує її системний характер, а також суто специфічні риси, які підкреслюють банківську специфіку (рис. 1) [7, с. 15–17].

Динамічність системи виражається в тому, що банківська система постійно розвивається, адаптуючись до зміни економічної ситуації в країні, тобто відбувається процес постійного вдосконалення (з'являються нові банківські продукти та послуги, зростає кількість банків, удосконалюється управління банківської діяльності). Риси «динамічність банківської системи» підкріплюється таким принципом формування банківського сектору, як «саморозвиток», який було виділено у своїх працях О. Реверчук [10], що підтверджує значимість змін банківської системи пристосовуватися до умов, які складаються в країні, для підтримки діяльності банків на відповідному рівні.

І.І. Д'яконова в своїх наукових працях, також розкриваючи питання притаманних банківській системі рис, вважає, що її «закритість» виражається в

закритості окремих видів інформації для широкої громадськості, що визначається поняттям «Банківська таємниця» [3]. Таке тлумачення більш точно розкриває дану рису, оскільки автор уточнює те, що тільки окрема інформація є «закритою». На нашу думку, в повному розумінні банківська система не є закритою, оскільки вона знаходиться у постійній взаємодії з зовнішнім середовищем, відбувається постійний обмін інформацією, за винятком тої, яка не є «таємницею», та ґрунтується на принципі відкритості, завдяки якому у суб'єктів банківської системи є можливість отримувати публічну інформацію, а водночас завдяки «закритості» системи бути впевненими у збереженні та нерозголошенні приватної інформації. Виходячи з цього, можна вважати банківську систему «частково закритою».

Характеристика банківської системи як саморегулюючої, на думку І.І. Д'яконої [3], полягає в її здібності самостійно, без дії ззовні встановлювати та підтримувати надійний режим функціонування і реагувати на зовнішні дії, що порушують її діяльність. Саморегуляція забезпечується на основі зворотного зв'язку з іншими системами, зокрема, економічною. Виходячи з трактування авторів даної риси, можна стверджувати, що банківська система є гнучкою до зміни економічної та політичної кон'юнктури ринку. Тобто якщо в країні нестабільність, економіка переживає період кризи, то політика банку направлена на захист своєї діяльності шляхом пристосування до умов, які склалися в країні, а під час стабільності, навпаки, банки активізують свою діяльність.

На нашу думку, риси, які виділяють автори, відображають сутність банківської системи, але до загальних рис слід додати таку, як непередбачуваність банківської системи. Під цим слід розуміти зміну відсоткових ставок та ціни на банківські продукти та послуги, динаміку валютних курсів тощо. На такі зміни впливає безліч зовнішніх та внутрішніх чинників, які можуть порушити цілісність банківської системи. Оскільки їх з великою вірогідністю передбачити дуже важко, то банківську систему можна вважати непередбачуваною. Але поряд з цим слід розглянути і передбачуваність взаємодії елементів банківської системи. Діяльність банків регламентується та контролюється НБУ, передбачені функції та операції, які виконуються банківськими установами, що робить деякі процеси функціонування банківської системи постійними та дає можливість їх передбачити усім учасникам грошово-кредитної діяльності.

Однією з специфічних рис банківської системи є її дворівнева структура, яка базується на відносинах між комерційними банками та центральним банком (по вертикалі), в яких Національний банк України керує комерційними, а також на відносинах між самими банками (по горизонталі), де банки взаємодіють на рівних умовах між собою. Ця структура дає чітке розмежування сфер діяльності центрального та комерційних банків.

Така структура повинна відповідати певним умовам, при виконанні яких буде можливість проведення ринкових перетворень і

Риси банківської системи	
Загальні риси	Специфічні риси
Поснавання багатьох однотипних елементів (окремих банків, метою яких є отримання прибутку)	Дворівнева структура, яка характерна для сучасної економіки України
Динамічність системи	Централізоване регулювання діяльності кожного банку окремо та банківської діяльності в цілому
Закритість системи (банківська система є системою закритого типу, що проявляється концентрацією уваги її суб'єктів переважно на специфічній діяльності)	Гнучке поснавання високого рівня централізованої керованості банківської системи із збереженням повної економічної незалежності та відповідальності за результати своєї діяльності в кожному банку, який входить у систему
Саморегуляція системи. Банківська система здатна саморегулюватися, тобто у випадку банкруства одного з банків інші банки займають його нішу	Наявність загальносистемної інфраструктури, що забезпечує ефективне функціонування окремого банку, а також взаємодію банків

Рис. 1. Риси банківської системи

Розроблено автором за матеріалами [7]

здатність забезпечити повноцінне комплексне обслуговування національного господарства. Серед таких умов можна виділити наступні: можливість вибору клієнтом банку, тобто достатня кількість банків в країні, конкуренція у банківській справі, доступність інформації про банки, налагодження зовнішньо-економічних зв'язків та ін.

На підставі проведеного нами аналізу наукових праць встановлено, що для формування ефективної структури банківського сектору необхідно дотримуватись низки принципів. Провідні науковці в області банківського регулювання виділяють наступні основні принципи, на яких повинна ґрунтуватися банківська система: справедливість, достатність, послідовність, надійність, еластичність та ін. У таблиці 1 подано результати аналізу, де нами представлені принципи різних авторів, запропоновані власні принципи, які доповнюють представлені принципи, та виділено роль кожного принципу у функціонуванні банківського сектору.

Невиконання даних принципів, які наведені у таблиці 1, породжує певні дисбаланси розвитку як банківської системи, так і реального сектора економіки, що, врешті-решт, провокує умови для фінансової нестабільності. Багато дослідників функціонально порівнюють банківську систему за своїми властивостями з кровоносною системою людського організму, звертаючи увагу на те, що функціонування економіки без повноцінної банківської системи неможливе.

Ефективне функціонування банківської системи визначається через виконання системою притаман-

них їй функцій та досягнення поставлених цілей та є запорукою стабільного розвитку економіки. Економічна ефективність функціонування банківського сектору – це результативність його діяльності як основної складової фінансової системи країни та адекватне здійснення ним своїх функцій під впливом внутрішніх та зовнішніх факторів. Соціальна ефективність функціонування банківського сектору – це відповідність результатів діяльності банківських установ основним соціальним потребам, цілям та інтересам суспільства і окремої людини, яка досягається через взаємодію банківської системи з державою та громадськістю і виявляється у соціальному ефекті для суспільства [12, с. 6–7].

Банківська система може функціонувати ефективно лише за умови досягнення економічної та соціальної ефективності скоординовано й одночасно. Зростання соціальної ефективності є кінцевою метою діяльності банківського сектору загалом, тому економічну ефективність відносно соціальної слід вважати основоположною [12, с. 7]. Виходячи з цього, соціально-економічна ефективність банківської системи є результативність її діяльності та ефективне здійснення нею своїх функцій під впливом внутрішніх та зовнішніх факторів і відповідність результатів діяльності основним соціальним потребам, цілям та інтересам суспільства й окремої людини, яка виявляється в соціальному ефекті для суспільства.

Банки забезпечують рух фінансових потоків між різними суб'єктами господарювання і сферами економічного життя [8]. Банківський сектор

Таблиця 1

Принципи формування ефективної структури банківського сектору

Джерело	Принцип	Роль у функціонуванні банківського сектору
О. Реверчук [10]	Управління – розвиток банківських установ на основі регулювання, організації, стимулювання, контролювання, прогнозування, планування і програмування	Сприяє формуванню раціональної та ефективної структури банківського сектору
	Еволюційності – поступальний, стадіальний, етапний і закономірний хід розвитку	Передача досвіду для подальшого розвитку
	Ефективності – включає ефективність банківського сектору для економіки і клієнтів	Забезпечення постійного розвитку
	Функціональної повноти – наявність всіх необхідних елементів сектору у потрібних пропорціях	Раціональність розподілу елементів формує ефективну структуру
	Саморозвитку – вміння протистояти загрозам, можливість до вдосконалення, пристосування до нових умов	Стимулює банківський сектор до постійного вдосконалення, підвищення конкурентоспроможності суб'єктів банківського сектору та розширення їх діяльності
	Відкритості – свобода входу і виходу з конкретного банківського сектору, цивілізовані відносини між суб'єктами банківського сектору та інформаційна прозорість їх діяльності	Отримання необхідної інформації клієнтами банків сприяє підвищенню попиту на послуги та банківські продукти, а також стимулюванню для подальшого розвитку банків в умовах конкуренції, тим самим впливаючи на постійний розвиток банківського сектору
Д.В. Домащенко [2]	Адекватність реальному сектору економіки	Ефективність і тривалість процесів оздоровлення реального сектору економіки та його подальший розвиток
	Адекватність елементів банківської системи один одному на основі сумісності та узгодженості їх дій	Постійний взаємозв'язок елементів системи забезпечує ефективне функціонування
	Керованість і сприйнятливості банків до регулювання	Контроль та регулювання НБУ діяльності банків забезпечує сталий розвиток банківського сектору та економіки країни в цілому
Автор	Відповідальності – кожен суб'єкт банківських правовідносин несе відповідальність за порушення норм чинного законодавства	Впевненість та захищеність суб'єктів банківського сектору, обмеженість та нормування їх дій
	Законності – банківський сектор функціонує в рамках встановлених норм та правил країни	
	Цілеспрямованості – регулятивна політика кожного банку повинна бути направлена на досягнення головної мети – стабільності банківського сектору та захисту інтересів кредиторів та клієнтів банку	Постійне удосконалення діяльності банків для досягнення мети, що сприяє покращенню функціонування банківського сектору в цілому

Джерело: розроблено автором

є невід'ємною частиною національного господарства, оскільки знаходиться в центрі економічного життя кожної країни та обслуговує інтереси кожних суб'єктів господарювання. Без якісної банківської системи неможливий розвиток всіх систем національної економіки.

Висновки з даного дослідження. Таким чином, у роботі розкрито теоретичні аспекти функціонування банківського сектору через сукупність різних його складових. Визначено, що важливою задачею банківської системи є створення та функціонування ринку капіталу як основної ланки національної економіки, яка визначає її розвиток в цілому. Розгляд теоретичних питань щодо функціонування банківського сектору та специфіки їх застосування для забезпечення стійкого розвитку банківської діяльності варто визначити як напрямок подальших досліджень.

До перспективних напрямків подальшого дослідження банківського сектору також належать: обґрунтування з позиції національної економіки доцільності розвитку банківської системи, пошук шляхів вдосконалення банківського сектору та обґрунтування напрямів підвищення ефективності державного регулювання вітчизняного банківського сектору.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Геєць В.М. Антидепресант для банків: держава повинна діяти як бізнесмен / В.М. Геєць // День. – 2009. – № 49. – С. 5.
2. Домашенко Д.В. О проблеме несогласованного развития банковского и реального секторов мировой экономики [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.google.com.ua/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0CB4QFjAA&url=http%3A%2F%2Fsdo.rea.ru%2F%2Fcde%2Fconference%2F13%2Ffile.php%3FfileId%3D8&ei=o8wWVl3dHsK_ygO-IYBg&usg=AFQjCNFCuFwxLw_AlrIWTjFVLbA1UJUkA&sig2=xWiiommmYSuKFI-WpKLOyA&bv=75097201_d.bGQ.
3. Д'яконова, І.І. Поняття банківської системи та особливості банківської системи України / І.І. Д'яконова // Вісник Сумського державного університету. Серія «Економіка». – 2008. – № 1. – С. 183–190.
4. Васюренко О. Формування ефективного портфеля цінних паперів банку в умовах нормативних обмежень ведення банківської діяльності / О. Васюренко, О. Мусієнко // Ринок цінних паперів України. – 2011. – № 9/10. – С. 75–81.
5. Внукова Н.М. Управління ризиками кредитування в банку / Н.М. Внукова, А.Ю. Меньшова // Фінансова кредитна діяльність: проблеми теорії та практики : зб. наук. праць. – 2009. – № 1(6). – С. 83–87.
6. Вовчак О.Д. Банківська справа : [навч. посіб.] / О.Д. Вовчак, Н.М. Руцишин. – Л. : Новий Світ. – 2008. – 559 с.
7. Коваленко В.В. Банківська система України : [монографія] / [В.В. Коваленко, О.Г. Коренева, К.Ф. Черкашина, О.В. Крухмаль]. – Суми : ДВНЗ «УАБС НБУ», 2010. – 187 с.
8. Kots G. Comparative Aspects of Statistical Evaluations Reflecting Basic Indicators of Development of Banking Sectors of Various Groups of European Countries / G. Kots, D. Liashenko // Research Journal of Economics & Business Studies. – 2014. – Vol. 3. – № 8. – P. 96–106.
9. Кузьомін О.Я. Сучасні методи аналізу функціонування банків: розв'язання проблемних аспектів / [О.Я. Кузьомін, Г.П. Коц, В.В. Ляшенко] // Восточно-Европейський журнал передових технологій. – Харків. – 2010. – № 5/3(48).
10. Реверчук О.С. Банківський сектор та його структура в Україні / О.С. Реверчук // Формування ринкової економіки в Україні : зб. наук. праць. – Львів : Львівський національний університет імені Івана Франка. – 2009. – Вип. 19. – С. 420–424.
11. Савлук М.І. Гроші та кредит: [підруч.] / [М.І. Савлук, А.М. Мороз, М.Ф. Пудовкіна та ін.] ; за заг. ред. М.І. Савлука. – К. : КНЕУ, 2001. – 602 с.
12. Юковська І.П. Управління ефективністю банківської системи в умовах глобалізації: автореф. дис. ... к. е. н. : спец. 08.00.08 / І.П. Юковська. – Київ, 2010. – 28 с.
13. Grigorian, D. A., V. Manole (2002) «Determinants of Commercial Bank Performance in Transition: An Application of Data Envelopment Analysis». World Bank Policy Research Working Paper, 2850, June.
14. Mertens A., Urga G. Efficiency, scale and scope economies in the Ukrainian banking sector in 1998. // Emerging Markets Review. – 2001. – № 2. – P. 292–308.
15. Kyj L., Isik I. Bank X-efficiency in Ukraine: An Analysis of Service Characteristics and Ownership. // Journal of Economics and Business. – 2008. – № 60. – P. 369–393.